

Scoala Ardeleana - expresie a iluminismului romanesc

Cel dintai nucleu iluminist din cultura romana l-a constituit Scoala Ardeleana, miscarea intelectualitatii din Transilvania de la sfarsitul secolului XVIII-lea si inceputul secolului al XIX-lea, aparuta ca urmare a excluderii romanilor de la viata social-politica conform actului cunoscut sub numele de "Unio trium nationum" (1437).

Programul politic al miscarii este sintetizat in memoriul din 1791, "Supplex libellus valachorum Transsilvaniae" trimis imparatului Leopold II, prin care se cerea recunoasterea romanilor din Transilvania ca natiune egala in drepturi cu celelalte ce intrau in componenta Imperiului Habsburgic.

Preluan esenta iluminismului european, reprezentantii Scolii Ardelene au asezat la temelia programului lor de lupta principiile de egalitate si libertate, de suveranitate a poporului, pe temeiul ideii dreptului national si al contractului social.

Actiunea politica si culturala a Scolii Ardelene este indrumata de operele istorice si filologice ale lui Samuil Micu, Gheorghe Sincai, Petru Maior si Ion Budai-Deleanu. toti patru au facut studii teologice, filozofice si de drept canonic la Roma si Viena, si au fost minti stralucite, eruditi, savanti de talie europeana, poliglotti.

In ansamblu, activitatea Scolii Ardelene cunoaste doua directii fundamentale:

1) prima, socio-culturala, este in stransa legatura cu esenta miscarii iluministe, si urmarea emanciparea oamenilor prin educatie si cultura. In acest scop, se dezvolta si se organizeaza invatamantul in limba romana. Gheorghe Sincai, ca director al scolilor romane, infiinteaza 300 de scoli; se tiparesc manuale scolare, carti de popularizare stiintifica, calendare si carti populare.

2) cealalta directie este erudita si cuprinde numeroasele tratate de istorie si filologie. Cele mai importante dintre acestea sunt: "Istoria si lucrurile si intamplarile romanilor" de Samuil Micu, "Hronica romanilor si a mai multor neamuri" de Gheorghe Sincai, "Istoria pentru iceputul romanilor in Dachia" de Petru Maior, "Elementa linguae daco-romanae sive valachicae" de Samuil Micu si Gheorghe Sincai, "Disertatie pentru inceputul limbii romane" de Petru Maior si "Lexiconul de la Buda", primul dictionar etimologic al limbii romane.

Studiile de istorie acorda un interes deosebit mai ales procesului de formare al poporului roman, contestandu-se afirmatiile tendentioase ale celor care falsificau istoria pentru a justifica inechitatea care se facea

romanilor. Reprezentantii Scolii Ardelene au adus argumente istorice, filologice si demografice privind originea latina a limbii si poporului roman, continuitatea si unitatea sa etnica , punandu-se astfel bazele lingvisticii romanesti.

Aportul Scolii Ardelene la dezvoltarea limbii este la fel de pretios. In aceasta epoca s-a pus problema adoptarii alfabetului latin in locul celui chirilic, a fixarii normelor gramaticale ale limbii, a imbogatirii vocabularului cu neologisme luate din limbile romanice.

Reprezentantii Scolii Ardelene au fost mai ales istorici si filologi, ei nu pot fi inasa socotiti scriitori.

Totusi, Scoala Ardeleana are marele merit de a fi creat un mediu favorabil literaturii, in mijlocu caruia Ion Budai-Deleanu, cel dintai mare poet roman de talie europeana, a creat "Tiganiada". Opera este o sinteze artistica a ideilor iluministe ale epocii, si reprezinta prima demonstratie de valoare a posibilitatilor poetice ale limbii romane, fiind sub acest aspect o neasteptata capodopera.

Iluminismul Scolii Ardelene reprezinta prima etapa de modernizare a culturii noastre, inscriindu-se in felul acesta, prin aspectele lui specifice, in iluminismul european.

Iluminismul caracterizeaza pe plan ideologic si cultural secolul al XVIII-lea. Adeptii sai pun un accent deosebit pe cunoasterea stiintifica, iar miscarea isi manifesta un puternic accent laic, anticlerical. Iluminismul preconizeaza emanciparea poporului prin cultura, si acorda un interese deosebit ei prin scoli si lucrari de popularizare. Se pun in circulatie concepte ca: egalitatea si dreptul natural, suveranitatea poporului, sistem de guvernare prin republica.